

hanem a *dezintegráció* (mellék)hatásfokánál fogva képesek újjászervezni magukat (vö.: „Aki elveszti egészét, / megleli részeit. // Őrzöd pár töredékét, / idegen egészeit” – *Egy sem = Töredék Hamletnek*). Az avantgárd kötet szerkezet rész-egész viszonyai- ban vajon az elhanyagolhatónak tűnő töredékek (*törmelékek*) hézagkitöltő vagy a lényegiséghez tartozó képződmények? És vajon hogyan képződhet meg bennük a lélek *Integrálja*? A kialakuló(félben hagyott), kollázsszerű kontextus egyik véletlen- szerű szervezőeleme a már említett fogyókúra is. „A fogyás története nem jelképes történet, hanem konkrétan a fogyás története...” – írja valahol Tandori, hogy aztán önmagát is megcáfolva (netán ironikusan) ilyesféle heideggeri szókapcsolatot hozzon létre: *világból-megint-elfogyó-súly*, illetve hogy olyan jelképes képzettársítások mentén beszéljen a súlyfelesleg leadásának módszereiről, amelyek körülbelül (körül? belül?) megfelelhetnek saját, külsődleges életkörülményeinek, valamint belső, *feddhetetlen-feledhető* létezésének.

„Szerintem a próza szerkezete az, amin ma a prózairó méretik.” Mégis, milyen mérlegen mérhető meg Tandori Dezső műve és egyáltalán életműve? Az *ún.* életéről nem is beszélve. „A könyvnek itt, de mindennek bárhol, ami igaz, ez a kettőssége: hogy épp a nagyon-nagyon-meglétére ráterül nemlétének árnya, a meglét árnya, az alakulásával elmúló valami-legfölgfoghatatlanabbnak a tűnő-lehetőnyi

nyersessége, irgalmatlanul.” Dusko Gavrilovics megvan: a konkrét vagy képletes fogyókúrán innen és túl, természetes helyet foglalva el a világban, amelynek történései – ha egyre érdektelenebbnek tetszenek is a szemében, mégiscsak – írásra készítetik, és nem melleleg készre írják magukat a szerző tüsténkedő közreműködése nélkül is. Hiszen Tandorinál az íráskészség (avagy az írásra való felkészültség) olyan alapvetés, amely még csak nem is az alapanyagtól függ. *A Galambocskám* lényegtelen- ségeit a *nagy tendenciák nagy hívei* akár irodalmon kívüli szöveghalmaznak is tekinthetik, pedig a mindennapi kenyér morzsái nem csupán a madarak elé hullhatnak táplálékul. Bárki csipegethet belőle, aki elég könnyűnek találta ahhoz, hogy nyomhasson valamit a latban – pontosabban abban a bizonyos örökös hamleti latolgatásban, amit már le se kell írni. Nem is kérdés már? Egy biztos: „A többi néma, csend.”

Tandori elvonulása, rejtőzködő, szinte csak telefonon vagy leveleken keresztül kommunikáló életmódja is felvetheti az előzőekben elhallgatott „Lenni vagy nem lenni?” kérdéskörét. *A Galambocskám* leginkább a *vagyra* helyezi a hangsúlyt (ami eleve létige, ugye...). E sorok írója saját szemmel bizonyosodhatott meg – mikor Dusko Gavrilovicsot az egyik budai vásárcsarnokban látta nemrégiben borért csoszogni –, hogy még nem fogyott el teljesen...

RÓZSÁSSY BARBARA

Szentmártoni János: Miféle földet

Orpheusz, 2014

„Olyan alkotói műhelyben nőtt fel, amely formaalkotó igyekezetével mértéket tartó korlátokat teremt: egyszerre jelenthet felszabadulást és fegyelmező erőt” – írta Kabdebó Lóránt 2010-ben Szentmártoni János akkor megjelent válogatott kötete kapcsán (*Ballada hétköznapi díszletekkel*, Stádium Kiadó), utalva a költő egykori műhelyére, későbbi alkotói magasrepülésének fészkére, a Stádium Fiatal Írók Körére. Négy évvel később, 2014-ben látott napvilágot szintén válogatott és új verseket tartalmazó könyve, a *Miféle földet*.

Az olvasóban persze felmerülhet a kérdés: vajon miért lehet szükség a bőséges gyűjteményt követően egy szűkebb, az eddigi életmű egészét te-

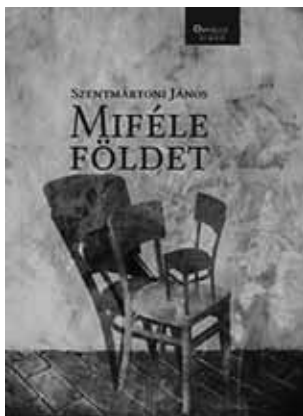
kintve annak nyilván csak néhány szegletét bemutató, ciklusnyi válogatásra Szentmártoni legújabb könyvében. Természetesen nem ritka, hogy a költők egy-egy korábbi versükhöz visszatérnek, mintegy folytatják, továbbgondolják az életmű darabjait, s ekként a régebbi alkotások újjal kiegészülve helyet kapnak további kötetekben is. Azonban aki alaposan elmélyed a *Miféle földet* verseiben, annak világos, hogy a két, új költeményeket magába foglaló fejezet közé ékelt válogatás esetében sokkal többről van szó bizonyos darabok folytatásánál. Egyrészt, mert befogadói szemünk nem hiába keresi benne a kabdebói „mértéket tartó korlátokat” – s ahol „fegyelmezetttség” (a költői gyökerekhez való

tudatos ragaszkodás) és „felszabadulás” (a gyöke-
rek burjánzásában való egyéni kiteljesedés) egy-
szerre, egymást kiegészítve van jelen, ott bizonyo-
san nem beszélhetünk öncélú szerkesztésről. Más-
részt az is világos, e válogatás tágabb kontextusba
helyezi a legújabb műveket.

Néhány esetben a kapcsolódás sokrétűsége és
a benne megnyilvánuló újraértelmezés konkrét ké-
pekkel is kimutatható: „Isten, ha hullok, leszel-e pá-
zsis, mely hullásom felfogja, / s fölemeli angyalok
arcához, mint mikor éhes gyerekszáját / etettél
vészek idején? Könnyeimből keversz-e a patak vi-
zéhez, / mely szomját oltja az erdőben kódorgó-
nak?” – olvassuk a *Gregorián* című vers kezdetét a
válogatásciklusban. Majd felütjük fejünket a
Prospero hajnala soraira (új ciklus): „Amikor már azt
hinnéd, hogy semmi sincsen, / olthatatlan szomjad
kútjából az Isten / néz vissza rád: templomok kupo-
la-szeme.” – Vagyis a költői fohásztól, melyben má-
sok szomját kívánna oltani az isteni hatalom által,
eljut saját szomjúságának megfogalmazásáig, s
felismeri, hogy előbb azt szükséges oltania (előbb
neki kell szembenéznie önnön istenével, hogy álta-
la ezt mások is megtehessek).

E szembenézés persze korántsem felhőtlen.
Nagyon is tele van például az önmagukat kívülről
szemlélők cinikus öniróniájával, mint a *Tapogatózás*
sorai: „Házamat lassacsán apró, színes / madarak
hordják szertesét. / Föl-alá röpködnek az olvadó
hó ágain, / hogy mire megjön a valódi tavasz, / már
felújított fészkeikbe térjenek meg. / Én meg itt állok
majd egy szál gatyában / feltor-
nyozott könyveim közt, / mint affé-
le lehetetlen madárijesztő.” S fő-
ként telítve van a borzalmak szür-
reális, démoni vízióival: „a téglák
meglazultak, / s kifordult a kőre
egy fejetlen patkány, / amellyel
éjjelente néha keringőzöm / kint a
hótakarta udvaron. Felborzolt szó-
rén / meg-meg csillan a hold je-
ges fénye, / talpam alatt recseg-
ropog az álom”. Ugyanakkor azt is
észre kell vennünk, miként alakul
tovább a korábbi kötetekben egységes világot te-
remő családi mitológia (*Bogárka asszony*), miként
formálódik újjá az otthon melegére való vágyako-
zás szimbolikája (*Az utolsó körte*), kiegészülve a
hétköznapi taposómalmának reménytelenségé-
vel (*Napok ostroma*). Legfontosabb, az egész kötetet
meghatározó vonulatnak mégis a költő belső vívó-
dásának verslenyomatait érezzük, a költészet nél-
küli világ kilátástalanságától való retteget: „Napról
napra fal föl az idő, / a verstelen sötét. / Kihúl a szí-

vem, / mint félrehúzott, / sparhelten felejtett éle-
tek.” A *Szilveszter szelleme* című hosszú költemény
mindemellett nem pusztán a sötét tónusú utópiák
hangján szól. Még ha a versbeli séta a „temetőből
jövet” szakaszcól szakaszra visszakanyarodik is az
árnyakkal teli ösvényre, hogy végül átcsapjon a ha-
lottakhoz való könyörgésbe, mely egyben ima a sa-
ját (termékeny) idő meghosszabbításáért, benne
foglaltatik az alkotói „nyughatatlanág”, a mindenek
ellenére való örök megújulás keresése a költészet-
ben – „Mégis: miért, hogy mégsem / alkuszik ben-
nem az, / aki egykor útra kelt, / temetőbogár-múl-
ton is átállpve / teli torokból énekelt?” Az idézett
sorokat persze értelmezhetjük a láncoktól való sza-
badulás vágyaként is, ám közben épp maga a vers,
annak *megszületése* mond ellent feltételezésünk-
nek.

Fontos vonulatát képezik Szentmártoni János
költészetének azok a művek, melyekben a fohász-
kodás, az Istennel folytatott párbeszéd mintegy
„párbeszédbe” fordul, s amelyekben a költői én egy-
szerre „vádloként” és „vádlottként” is jelen van.
Nagyszerű, letisztult példája ennek a *Pohár* című al-
kotás: „Beszélő poharad lettem, Uram. / Fenéig
üríts, falon törj össze! / Jelöld ki végre pohárnyi
utam! / Nézni sem bírlak – s azt lesem, jössz-e. [...] Elmosni rest vagy, tologatsz unottan. / Ne csodál-
kozz, ha herpeszt kapsz tőlem. / Egykor örömed po-
hara voltam. / Mára csak szomjadt örököltem. [...] De ott még a vers homokszemekben, / és a madár-
csőr kottázta ének. / Elárult augusztusi egekben /
fénypor – millió pontjában égek. [...] Lényem a lényegig átjut? / Tö-
röld le rólam a kétely porát. / S ha
új szavakat nem adsz hozzájuk, /
Uram, ne tölts belém hát több cso-
dát.” Bár a költemény tizenhat
versszakából csak négyet idéz-
tünk, e rövid „rezümé” is jól látha-
tóan vázolja fel a gondolati ívet.
(Miközben tisztán érzékelteti egy-
részt a Szentmártoni-féle lendüle-
tes vers gördülékenységét, vala-
mint a sok kis képet egyetlen nagy
szimbólummá alakítani tudó költői technika maga-
biztos használatát.) Vagyis világosan kivehető a pro
és kontra, a teremő erőnek való főhajtás mellett
(„azt lesem, jössz-e”; „de ott még a vers homoksze-
mekben”) és az ellen („nézni sem bírlak”; „ne cso-
dálkozz, ha herpeszt kapsz tőlem”) való kemény ér-
velés. Bizony nyomorult világ az, melyben a költő
megkérdőjelezi alkotása létjogosultságát. Nyomo-
rult, kétségbeesett és visszatetsző. Ugyanakkor
megint észre kell vennünk: itt is a vers megszületé-

se az igazi súly, ez billenti a költői mérleget az egyetlen járható út, a cselekvés felé.

Helyenként a cselekvés különös átlényegülésben ölt testet, mint a kötet záró versének esetében (*A száműzetés évszakai II.*). Szívfájdítóan csodálatos megérkezés ez a költészet mindenségének emberi lényegünket magába olvasztó, örök birodalmába:

„Rigók gyöngysorával érkező Isten, / ha te vagy ez a havazás, / ki átszitálsz a falamon, / s megülsz majd télbe fordult fejemen / – ne hagyd, hogy kihűljön a pillanat [...] Vigyen a nyár, madárcsőrben az ének, / őszi esők földszagából vigyen a barna szél... / Ha portámnál szebb vidéken kikötsz majd bárhol / – fűszereid illatában én is élek.”

PATAKY ADRIENN

Vörös István: Százötven zsoltár

Jelenkor, 2015

PATAKY ADRIENN (1986) Budapest

A különböző műnemű Vörös István-kötetek sorra váltják egymást 1988 óta, amikor a szerző első verseskötetével debütált, de talán máig a vers Vörös igazi műfaja. A Rilken, Celanon és Pilinszkyn szocializálódott szerzőt a műfajok és formák közötti ugrálás jellemzi: a versek mellett írt regényt, verses regényt, drámát, vígjátékot, bábjátékot, elbeszéléseket, novellákat, tanulmányokat vagy kritikákat. A *Százötven zsoltár* beleilleszkedik eddigi, termékeny életművébe, amely korábban sem mellőzte a versformákkal, műfajokkal való játékot és az átiratokat, Vörös István ugyanis szeret kísérletezni a kötött verssel. A Lackfi Jánossal közösen kiadott *Apám kakasa* című, gyerekverseket átíró kötete (2009) s még inkább a *Saját tao* című ciklusa (amely a *Tao Te King* egyfajta átírata) e kötet előzményeinek tekinthetők, hiszen ezek módszere is a parafrázis volt. Az eredetileg *Vörös István gép zsoltárai* munkacímen futott, tárgyalt könyv a *Vörös István gép vándorveiből* című kötet 2009-ben elejtett fonálát veszi tehát fel, amely három versciklusának egyike volt az említett *Saját tao*. A 2009-es kötet alcíme szerint fejlődésregény, címével utal Goethe-re, aki e könyv olvasása során is eszünkbe juthat, ez a kötet ugyanis szintén magában foglal egy fejlődésregényt, a keresésről szól, tele van megtaláltnak vélt utakkal, ösvényekkel, felfedezésekkel, tévesztésekkel és bírálatokkal.

A kötet százötven zsoltárátíratot tartalmaz, Vörös már a címmel pozicionálja tervét: egy legalább kétezer éves intertextuális hagyományba lép be. A versek legtöbbször csak számozott, de jó néhány-

nak van alcíme is, ilyen *A lazac zsoltára (LVI.)* vagy *A butaságról (CII.)* című, de külön csoportba helyezhetők az omázs jellegű zsoltárok is: *Pilinszky Jánosnak (CXXIV.)*, *Kertész Imrénnek (CXXV.)*, *Liu Cung-jüan-fraktál (CXXVII.)*, *Günter Grass ellen (CXXIX.)* és *Ady-fraktál is (CXLIX.)*. Noha talán sokakban az él, hogy a zsoltárok dicsőítő énekek, ha a *Biblia* Őszövségének százötven zsoltárát végignézzük, akkor láthatjuk, hogy azok mennyire sokféle témájú éneket magukban foglalnak: található köztük a dicsőítő mellett például hálaadó, nemzeti, királyi, panaszkodó, bünbánati vagy tanító zsoltárok. Vörös István a Károli által fordított *Biblia* korszerűsített változatát használta átíratai alapjául, véleménye szerint ezek „intenzív tolvaji és újraértelmező, tehát adományozó” viszonyban állnak az eredeti zsoltárokkal. A könyvet záró *CL. zsoltár* például úgy fordítja ki az eredeti „Dicsérjétek az Urat!” kezdetű bibliai verset, hogy „Dicsérjétek a Szolgát”, kijátszva a főnevek fölé-alárendelt pozíciójából fakadó ellentétet. Míg az eredeti hangos éneklésre és hangszeres dicséretre buzdít, Vörös azt írja: „3. Rójátok meg az Urat / kereplők és sípok hangjával, / autóberregéssel és repülőmorgással. / 4. Káromoljátok vonatcsattogással és buldózerbögéssel”, s hasonlóképp folytatódik az utolsó részig, miszerint „7. Fulladjatok káromolva / mindennél bujább, gyönyörűbb, igazabb, hűségesebb, valóságosabb / távollétébe. Ámen. / Ne legyen szavatok se.” Ahogy ez a vers építkezik, az jellemző az egész kötetre, tükröt tart és ironizál, a zsoltárok hol az arcunkba vágják a vélt igazságot, hol kételkednek, hol küzdenek, hol saj-

Az írás az MTA–ELTE Általános Irodalomtudományi Kutatócsoport Kultúraalkotó médiumok, gyakorlatok és technikák (TKI01241) projektjének keretében jött létre.